

Даоська міфологія — (від бл. 4 ст. до н.е. – дотепер) — релігійно-міфологічна система, сформована на основі даоської філософії та архаїчних китайських вірувань і розвинена у синкретичній взаємодії з буддизмом.

Загальна характеристика

Даоська міфологія формується у процесі трансформації філософського *даосизму* на релігійну систему, остаточно — на межі н. е. (зокрема в епоху Східної Хань).

Ця система інтегрувала архаїчні вірування, шаманські практики та образи давньої міфології, підпорядкувавши їх ідеям *безсмертя*, довголіття та «духовної алхімії» (системи езотеричних, медитативних та фізичних практик).

Її визначальні риси вбачають у *синкретизмі*, активному переосмисленні давніх міфологічних персонажів у новому релігійному контексті, надзвичайному розширенні *пантеону*, який охопив численних безсмертних, *духів*, *демонів*, локальних божеств і уявлення про внутрішній мікрокосм людини.

Джерела

Джерела даоської міфології — канонічні та релігійно-філософські тексти: від фундаментальних «Книга про дао і де» («*Дао де цзін*») і «*Чжуан-цзи*» до грандіозного зводу «Скарбниця Дао» («*Дао цзан*»), що налічує понад 1400 праць. Важливе значення мають також алхімічні трактати, як-от «Трактат про єднання трьох» («*Цаньтунці*») традиційно приписуваний Вей Бояну (2 ст.) та «Мудрець, що охоплює первісну простоту» («*Баопу-цзи*») *Ге Хуна*, а також середньовічні агіографічні збірки, зокрема «Життєписи святих-безсмертних» («*Шеньсянь чжуань*», приписувані *Ге Хуну*). Цей корпус доповнюється розлогим масивом народних *легенд*, зафіксованих у таких компіляціях, як-от «Записки про пошуки духів» («*Соу шень цзі*») *Гань Бао* (бл. 286 — 336).

Космогонія

Даоська космогонія спирається на уявлення про *Дао* як безособову й невимовну першооснову *буття*, «матір Піднебесної», що передує небу, землі й самим

богам. Світ виникає не внаслідок акту творіння, а через спонтанне саморозгортання Дао, яке породжує все суще шляхом послідовної *еманації*: від Одного до Двох (*інь і ян*), від Двох до Трьох, а від Трьох — до «десяти тисяч речей», тобто до всієї множинності явищ. У цій моделі космос постає як безперервний процес природного становлення, де кожна річ виникає, розвивається й повертається до свого першоджерела. Першоосновою космічної динаміки виступає взаємодія інь і ян, рівновага яких забезпечує гармонійне функціонування Всесвіту.

На відміну від багатьох інших міфологічних традицій даоська космогонія не знає абсолютного початку в часі та не пов'язує виникнення світу з діяльністю персоніфікованого *Творця*, а розглядає народження космосу як вічний і циклічний процес самопородження буття. У пізнішій релігійній традиції абстрактні космогонічні принципи поступово набули *персоніфікації*. Їх інтерпретація була поєднана з міфами про *Пань-гу*, безсмертних (сянь) і багаторівневу структуру небесного світу.

Космологія

Космологія доповнює традиційну модель складною ієрархією небесних сфер (до 36 рівнів) та образами сакральних просторів — міфічних островів Пенлай, Фанчжан та Інчжоу. Центральною є концепція «внутрішнього космосу»: людське тіло постає як *мікрокосм*, населений *духами*, а метою алхімії є вирощування всередині себе «безсмертного зародка», що забезпечує злиття індивіда з вічним ритмом Всесвіту.

В даоських уявленнях про людину важливою є концепція Трьох скарбів (сань бао) — цзін («сутність»), ці («життєва енергія») та шень («дух»). Вони розглядаються як три основні складники людського існування, від гармонії та взаємодії яких залежить здоров'я, довголіття й духовне вдосконалення. У практиках внутрішньої алхімії особливого значення набувало поступове очищення та перетворення цих начал, що мало привести адепта до стану безсмертя та єдності з Дао.

Однією з найхарактерніших рис є розвинена міфологія безсмертя, що поєднала архаїчні уявлення про чудесні краї та еліксири життя з релігійно-філософськими пошуками духовного вдосконалення. Уявлення про досягнення безсмертя пов'язувалися з островами Пенлай, Фанчжан та Інчжоу, де мешкають безсмертні й ростуть чарівні рослини, а також із садом Сі-ван-му, де дозрівають персики безсмертя. Шлях до вічного життя передбачав не лише вживання еліксирів і практики зовнішньої алхімії, а й внутрішнє вдосконалення через *медитацію*, дихальні вправи та культивуацію життєвої енергії *ци*. Як наслідок, безсмертя розуміли не так через фізичну невмирущість, як через досягнення надприродного стану, що забезпечує гармонійне злиття людини з Дао.

У даоській традиції сформувалися уявлення про різні категорії безсмертних, а образи *адентів*, які досягли вознесіння на небо або переселилися до сакральних гір та островів, увійшли до найпопулярніших сюжетів китайської релігійної міфології.

Важливе місце в даоській космології посідає концепція п'яти фаз (у сін) — дерева, вогню, землі, металу й води. На відміну від статичних «стихий» у західній традиції, вони розуміються як взаємопов'язані процеси та цикли перетворення, що визначають ритми природи, рух небесних тіл, зміну пір року, функціонування людського організму й перебіг історичних змін. У даоській традиції вчення про п'ять фаз тісно поєднувалося з уявленнями про інь і ян, становлячи одну з основ космічної гармонії та практик підтримання життєвої рівноваги.

У даоській сакральній географії значимі священні гори, які вважаються місцями перебування безсмертних, божеств і могутніх духів. Особливої ваги набули П'ять священних гір Китаю (У юе), а також даоські центри Лунхушань, Уданшань і Цінченшань, що сприймалися як осередки духовної сили та місця одкровенень. У численних легендах саме в горах відбуваються зустрічі з безсмертними, здобуття таємних знань і досягнення стану єдності з Дао, завдяки чому образ священної гори став одним із ключових символів даоської релігійної уяви.

Важливою складовою цієї системи є концепція «печер-небес та щасливих земель» (дунтянь фуді), згідно з якою всередині священних гір існують приховані автономні світи зі своїм сонцем, місяцем та особливою концентрацією життєвої енергії ці. Ці підземні або ізольовані простори розглядалися як притулки безсмертних і місця, де адепти могли безпечно практикувати алхімію, перебуваючи під прямим захистом небесних сил.

Уявлення про потойбічний світ і посмертну долю людини сформували складну картину підземного царства з численними судами, чиновниками та божествами, які визначають винагороду або покарання душі відповідно до її земних учинків. Ці уявлення розвивалися у взаємодії з народними віруваннями та буддизмом, утворивши розгалужену систему загробного світу, де душі проходять очищення, спокуту або подальше переродження. Водночас найвищим ідеалом залишалось досягнення безсмертя та вознесіння до небесних сфер, що дозволяло уникнути звичайної посмертної долі.

Пантеон

Пантеон даоської міфології надзвичайно розгалужений і багаторівневий.

У багатьох даоських традиціях божества розглядаються як прояви або еманції Дао. Очолюють пантеон абстрактні *тріади* верховних божеств (найвищі прояви Дао), які з часом персоніфікуються, що відобразило тенденцію до антропоморфізації космічних принципів. Найвідомішою є Тріада Чистих (Сань Цин), де кожне *божество* уособлює певну небесну сферу: Небесний достойний Первісного Початку (Юйцін); Небесний достойний Духовного Скарбу (Шанцін); та Небесний достойний Дао і Де — обожнений *Лао-цзи* (Тайцін). Далі йде Нефритовий імператор — суверенний правитель Неба, який керує через величезну небесну *бюрократію* (змодельовану за взірцем імператорського двору середньовічного Китаю), чиновників і міністрів.

Особливе місце посідає Доу-му (богиня Північного Ковша) — покровителька Великої Ведмедиці, яка в даоській міфології виступає як животворне жіноче начало, що породжує небесні світила й керує долями людей. Її багаторукий і

багатоокий образ символізує всеосяжний космічний зір та здатність одночасно досягати всіх сфер буття.

В даоському пантеоні важливими є Три чиновники (Сань гуань) — Небесний, Земний і Водний, які керують відповідно небом, землею та водами. Вони вважаються могутніми божествами, що наглядають за вчинками людей, розподіляють благословення, відпускають провини та підтримують космічний порядок. Їхній культ набув значного поширення в релігійному даосизмі, а присвячені їм свята та обряди відігравали важливу роль у практиках покаяння, очищення й забезпечення добробуту.

Чільне місце посідають безсмертні, серед яких найшанованіші вісім (*Ба сянь*) — Люй Дунбін, Лі Тегуай, Чжунлі Цюань, Чжан Голао, Хань Сян-цзи, Цао Гоцзю, Лань Цайхе, Хе Сяньгу, що є покровителями різних сфер життя, мистецтв і соціальних груп та водночас — ідеальними адептами даоського шляху.

Чжан Даолін (Чжан Лін), засновник організованого даосизму (2 ст.), у міфології постає як обожнений небесний учитель, що отримав одкровення від самого Лао-цзи, переміг демонів і здобув владу над злими духами. Його образ тісно пов'язується з практиками екзорцизму, захисту від шкідливих сил та здобуттям безсмертя. Заснована ним школа Небесних наставників започаткувала інститут спадкових духовних провідників. Вони вважалися легітимними посередниками між світом людей і небесною ієрархією, здійснювали ритуали очищення й зцілення, а також підтримували зв'язок із божествами через систему одкровень і сакральних приписів. У релігійній традиції образ Небесного наставника наділявся надприродними здібностями, постаючи як надійний щит вірян від демонічних сил.

Важливу роль відіграють також переосмислені персонажі давньокитайської міфології: *Хуан-ді* постає як першопредок безсмертних і покровитель даосизму, втративши риси *культурного героя*; *Сі-ван-му* — як господиня еліксиру безсмертя; *Дун-ван-гун* (Володар Сходу) — як її космічна пара, що асоціювалося з опозицією ян та інь та ін.

Поряд із ними діють численні духи, демони та їхні повелителі, включно з магами-вигнанцями, духами, невидимими істотами, привидами, що контролюють надприродний світ і виконують апотропеїчні функції (захисту від злих сил). Уся система пантеону спрямована на регуляцію взаємодії між людиною і космосом та досягнення індивідуального безсмертя.

Важливою частиною багатьох давніх даоських практик є ворожіння, тлумачення різних знамень, екзорцизм.

Значення

Даоська міфологія відіграла виняткову роль у формуванні релігійного світогляду Китаю, запропонувавши цілісну картину світу, де космос, природа й людина підпорядковані єдиному ритму Дао. Вона стала джерелом образів і сюжетів для середньовічної літератури, живопису, театру й декоративного мистецтва, а її концепції безсмертя та внутрішньої алхімії глибоко вплинули на китайську медицину, психопрактики й етику. Синкретична природа даоської міфології, що увібрала архаїчні вірування, буддизм і народні культури, забезпечила їй надзвичайну живучість — у сучасному світі її символи, свята й ритуали зберігаються в народній релігійності, а ідея гармонії з природою залишається актуальною в контексті глобальних екологічних і духовних пошуків.

Джерела

А н г л. п е р е к л. — Ames R. T., Hall D. L. Dao De Jing: A Philosophical Translation. New York : Ballantine Books, 2003. 256 p. URL: <https://terebess.hu/english/tao/am.pdf>

Chuang Tzu / Translated by B. Watson. URL: <https://terebess.hu/english/chuangtzu.html>

The Taoist Canon. T. 1 (Antiquity through the Middle Ages) : https://archive.org/stream/daoang/Franciscus+Verellen%2C+Kristofer+Schipper+%28editors%29-The+Taoist+Canon+-+A+Historical+Companion+to+the+Daoang_+Vol.+1_+Antiquity+through+the+Middle+Ages+-+University+Of+Chicago+Press+%282004%29_djvu.txt

У к р. п е р е к л. — Хрестоматія китайської літератури (від найдавніших часів до III ст. н.е.). Київ : Київський університет, 2008. 256 с.

Лао Цзи. Дао Де Цзин. Книга шляху та гідності / Пер. з кит. І. Костанди. Київ : Андронум, 2020. 102 с.

Лао цзи. Дао Де Цзін. Книга про шлях та силу / Пер. з кит., упоряд. Л. Дудченко. Київ : Арій, 2022. 96 с

Література

1. Maspero H. *Le Taoïsme et les religions chinoises*. Paris : Gallimard, 1971. 672 p.
2. Robinet I. *Taoism : Growth of a Religion*. Stanford : Stanford University Press, 1997. 296 p.
3. Raz G. *The Emergence of Daoism : Creation of Tradition*. London : Routledge, 2012. 296 p.
4. 李丰楙. 仙境與遊歷 : 神仙世界與想像. 臺灣學生書局, 2010. 493 頁.
5. 王青. 漢魏兩晉南北朝道教神話研究. 中華書局, 2018. 402 頁.
6. Bokenkamp S. R. *Ancestors and Anxiety : Daoism and the Birth of Rebirth in China*. Berkeley: University of California Press, 2007. 232 p.
7. Schipper K. *The Taoist Body*. Berkeley : University of California Press, 1993. 273 p.